

**İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 5, 2017

Sayfa: 2379-2398

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[30-09-2017] – [16-10-2017]

Bejan Matur Çevirilerinden Örneklerle Metaforik Bir Yeniden Yazma Eylemi Olarak Şiir Çevirisi

Göksenin ABDAL

Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Ed. F.

RA, Istanbul University, FL

orcid.org/0000-0002-7122-0516

goksenin.abdal@istanbul.edu.tr

Öz

Bu çalışmada, Bejan Matur'un Türkçede 1996 – 2002 ve 2008 yıllarında, İngilizcede 2004 ve 2012 yıllarında yayınlanmış olan *Sabır Tanrısının Tapınağında* (In The Temple Of A Patient God) ve *İbrahim'in Beni Terk Etmesi* (How Abraham Abandoned Me) başlıklı kitaplarında yeniden yazma deneyimi incelenmekte ve George Lakoff ve Mark Johnson'ın geliştirdiği metafor kuramından yola çıkarak erek metinler çözümlenmektedir. Çalışma üç kısımdan oluşmaktadır: İlk kısımda, çeviri eylemini yeniden yazma eylemi olarak ele alan yaklaşımlar (Bassnett, Lefevere, Venuti) incelenmektedir. İkinci kısımda, erek metinleri inceleme çerçevesini oluşturan kavramlar (ontolojik metafor, yapısal metafor, yönelimsel metafor ve kavramsal gösterim) ele alınmaktadır. Üçüncü kısımda ise erek metinlerdeki metaforların nasıl yeniden yaratıldığı metinlerden alınan örneklerle tartışmaya açılmaktadır. Bu çalışma sonucunda, Bejan Matur çevirilerinde, somutlaştırma, deyiş kaydırma, yerleştirme, yabancılaştırma gibi çeviri stratejilerinin kullanıldığı görülmüş ve çevirmenlerin erek metindeki metaforların yaratım sürecinde metaforik bir yeniden yazma eylemi gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimler: Yeniden yazma, metafor kuramı, şiir çevirisi, Türk edebiyatı, Bejan Matur.

Metaphor-Based Rewriting With Examples From The Tranlations Of Bejan Matur

Abstract

In this study, the strategies adopted through the translation of Bejan Matur's books titled *In The Temple Of A Patient God* (Sabır Tanrısının Tapınağında) and *How Abraham Abandoned Me* (Ibrahim'in Beni Terk Etmesi) published in Turkish between 1996 – 2002 and 1998 and translated into English in 2004 and 2012, are discussed. The study consists of three stages: In the first stage, theoretical approaches to translation as rewriting (Bassnett, Lefevere, Venuti) are analyzed. In the second stage, the concepts (ontological metaphor, structural metaphor, orientational metaphor and conceptual mapping) used for the analysis of texts are discussed. In the third stage, the creational processes of metaphors are analyzed in the light of the target texts. Consequently, it is found out that in the translation of poems, techiques of concretization, shifts of expression, domestication and foreignization are used and translators carried out a metaphor-based rewriting action in the creation of the target texts.

Keywords: Rewriting, metaphor theory, poetry translation, Turkish literature, Bejan Matur.

Giriş

Çeviri tarihinde dilbilim odaklı çalışmalardan kültür odaklı çalışmalara dönüşen çeviri yaklaşımı çerçevesinde, çevirmen, bir birey veya özne olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalarda, çeviri eylemi, belirli bir kültürde belirli bir zaman diliminde özne olarak konumlanan çevirmen tarafından gerçekleştirilen bir yeniden yazma eylemi olarak tanımlanmıştır. Bu alanda çalışmalar yürüten araştırmacılardan Susan Bassnett, “günün koşullarının çeviri sürecine birebir etki ettiğini, çevirmenin toplumsal koşullardan bağımsız bir yere konumlanmasının mümkün olamayacağını” belirtir (1998: 66). Bu düşünceden hareketle, farklı toplumsal deneyimleri ve art alanları olan çevirmenlerin aynı metni farklı biçimlerde erek dile aktaracakları ve aktarımın her koşulda öznel nitelikler taşıyacağı düşüncesine ulaşılabilir.

Çevirmenlerin öznelliğine ait yansımalar taşıyan şiir çevirisi de, belirli bir kültüre ve zaman dilimine ait öge ve unsurları da içeren bir yeniden yazma eylemi olarak ele alınabilir. Bu durumda, şiir çevirisi eylemi, çevirmenlerin yorumlama edimlerine ve art alan bilgilerine dayalı bir yeniden yaratım olarak tanımlanabilir. Bu çalışmanın amacı da, şair Bejan Matur’un *In The Temple Of A Patient God* (Sabır Tanrısının Tapınağında) ve *How Abraham Abandoned Me* (İbrahim’in Beni Terk Etmesi) başlıklı çeviri eserlerinden örneklerle çeviri eylemi ve yeniden yazma eylemi arasındaki bağlantıları ortaya koymak ve incelenen şiir çevirilerinde metaforların yeniden yaratım sürecinde rol oynayan etkenleri ortaya çıkarmaktır.

Çalışmanın ilk kısmında, 1980’li yıllardan günümüze çeviri ve yeniden yazma eylemi arasında kurulan ilişki ışığında, Susan Bassnett’in kültürlerarasılık, yorumsallık, eylemsellik; André Lefevere’in yaratıcılık, öznellik, özgünlük ve Lawrence Venuti’nin bağlamsallık, yerileştirme/yabancılaştırma, görünürlük/görünmezlik kavramları tartışılacaktır. Yukarıda sözü geçen üç kuramcının çeviri eylemi ve yeniden yazma eylemi arasında ilişki kurma çabasının temelinde, bir yeniden yazan olarak çevirmenin olanaklarını ve sınırlarını ortaya koyma isteği yatar. Bassnett, kültürlerarası bir konuma yerleştirdiği çevirmenin yorumlama temelli bir yeniden yazma eylemi gerçekleştirdiğini ileri sürerken, Lefevere, çevirmenin yaratıcılık kavramına dayalı bir öznel eylemsellik içerisine girdiğini belirtir ve ortaya çıkan erek metnin her koşulda özgün bir eser olduğunu vurgular. Venuti ise, bağlamsallık kavramından yola çıkarak tanımladığı yeniden yazma sürecinde çevirmenin yerileştirme/yabancılaştırma eylemlerine dayalı bir performans sergilediğini ve eylemsellik üzerinden görünürlük/görünmezlik kazandığının altını çizer.

İkinci kısımda, yeniden yazma eylemi ve George Lakoff ve Mark Johnson’ın geliştirdiği metafor kuramı çerçevesinde ele alınan ontolojik metafor, yapısal

metafor, yönelimsel metafor ve kavramsal gösterim kavramları arasında bağlantılar kurulmaya çalışılacaktır. Bu sayede, metaforik yeniden yazma sürecini şekillendiren etkenler ortaya çıkarılacak ve söz konusu etkenlerin çevirmen kararları üzerindeki olası etkileri ele alınmış olacaktır. Metafor kuramı, metaforların somut/soyut anlam evrenlerini, bağlam içerisindeki kullanımlarını ve bağlama göre kazandıkları anlamları, metin içi/metin dışı öğelerle kurdukları ilişkileri inceler. Metafor kuramının inceleme alanını oluşturan metaforlar, bir yazın türü olarak şiirin estetik öğelerindedir. Bu açıdan, metaforların, şiir çevirilerinde çevirmenlerin metni yeniden yaratım sürecinde kaynak metne ait estetik yapıyı erek okur için yeniden yaratma konusunda temel öge olma özelliği taşıdıkları söylenebilir. Çevirmenler de, bu nedenle, kaynak metinde kaynak dilde üretilen metaforlar ile erek okurun düşün dünyası arasındaki bağları kuran kişiler oldukları da düşünülebilir.

Üçüncü kısımda ise metafor kuramı ışığında tanımlanan kavramlardan hareketle, Bejan Matur çevirilerindeki çevirmen kararları ele alınacak ve çevirmen kararlarının erek metinler ekseninde Bejan Matur poetikasının oluşumuna etkileri incelenecektir. Söz konusu inceleme, Bejan Matur tarafından yazılan, Ruth Christie ve Ruth Christie – Selçuk Berilgen tarafından İngilizceye çevrilen *In The Temple Of A Patient God* (Sabır Tanrısının Tapınağında) ve *How Abraham Abandoned Me* (İbrahim'in Beni Terk Etmesi) başlıklı kitaplar üzerinde gerçekleştirilecektir. Bir şair olarak Bejan Matur, günlük yaşamda çok fazla farkına varılmayan, çevresiyle olan ilişkisi sorgulanmayan nesne ve olguları öznel bir biçimde yorumlar ve şiirleri ekseninde yeniden yazar. Şairin öznel yeniden yazma sürecinde metaforik özellik edinen nesne ve olgular, eserlere de özgünlük kazandırır. Şairin şiirlerini yazarken gerçekleştirdiği metaforik yazma eylemi, erek metin yaratım sürecinde çevirmenler tarafından gerçekleştirilen metaforik yeniden yazma eylemine yerini bırakır. Bu açıdan, metaforik yeniden yazma eylemi, yalnızca kaynak metindeki metaforların erek dile yapısal aktarımıyla ilişkili değildir, aynı zamanda erek dil, kültür ve yazın dizgeleri ekseninde kazandıkları bağlamsal, söylemsel, kültürel, estetik ve yazınsal özellikleri de içerir.

Bu üç aşamalı çalışma kapsamında, yeniden yazma eylemi olarak ele alınan çeviri eyleminin metafor kuramıyla ilişkisine odaklanılarak Bejan Matur çevirileri özelinde metaforların erek metin bağlamında üstlendikleri işlevler ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu noktada, Bejan Matur çevirilerinde, diğer şiir çevirilerinden farklı olarak, metafor odaklı bir yeniden yazma eyleminin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği ve erek metin yaratım sürecinin çevirmenlerin art alan bilgisinden yansımalar taşıyıp taşımadığı sorularına yanıtlar aranacaktır.

1. Yeniden Yazma Eylemi Olarak Çeviri

Susan Bassnett, yazın eleştirisi ve karşılaştırmalı yazın ve çeviribilim alanlarında yaptığı çalışmalarda, kültürler arasında yazınsal eserler aracılığıyla kurulan ilişkilere odaklanmıştır. Bassnett, çeviri kavramını, kültürlerarasılık, yorumsallık ve eylemsellik gibi kavramlar bağlamında açıklar. Bassnett'a göre çeviri eylemi, çevirmenin yorumlama edimine dayalı eylemselliğiyle şekillenen kültürlerarası bir yeniden yazma eylemidir. Burada söz konusu kültürlerarasılık kavramı, eylemin iki veya daha fazla kültür arasında gerçekleştirilmesine, yorumsallık kavramı, çevirmenlerin öznel yorumlama edimine, eylemsellik kavramı ise yazma eyleminin kendisine karşılık olarak kullanılmaktadır.

Bir yeniden yazma eylemi olarak çeviri aracılığıyla yaratılan erek metin, çevirmenin öznel yorumlama edimine dair izler taşır. Kaynak dil, yazın ve kültür dizgelerine dair farkındalığın, çevirmenin yorumlama ediminin de temelini oluşturduğu söylenebilir. Kaynak metnin, kaynak dil, yazın ve kültür dizgelerinin bir ürünü olduğu düşünüldüğünde, söz konusu farkındalığın son derece gerekli olduğu da fark edilecektir. Çünkü yeniden yazma eyleminin ilk aşamasını, kaynak metne ait estetik öge ve yazınsal unsurların kültürlerarasılık ekseninde yorumlanması oluşturur. Yeniden yazma eylemi süresince, çevirmen, kaynak kültür dizgesine ait kültürel öğelerden, kaynak dil dizgesine ait dilsel öğelerden ve kaynak yazın dizgesine ait yazınsal unsurlardan faydalanır. Yukarıda sözü geçen üç temel unsur, yeniden yazma eylemi sürecinde çevirmenlere kaynak ve erek kültür dizgeleri arasında bağlantılar kurma fırsatı sunar. Bassnett, yukarıda sözü geçen unsurlar ekseninde çevirmenleri kültürlerarası yeniden yazma eyleminde şu şekilde konumlandırır:

“Çevirmen, orijinal dilde kaynak metne bağımlı olan sabit imgelerden metni kurtaran bir özgürleştirici ve görünür bir biçimde kaynak yazar ve kaynak metin ile nihai erek dil okuru arasındaki boşlukta köprü kuran bir kişi olarak görülebilir” (2002: 23).

Kültürlerarasılık kavramıyla birlikte, Bassnett'ın yeniden yazma tanımının önemli unsurlarından biri olan yorumsallık kavramı, doğrudan çevirmenlerin öznel alımlama süreciyle ilişkilendirilebilir. Çevirmenler, yeniden yazma sürecinde, gerek kaynak kültür, dil ve yazın dizgeleriyle ilişkili art alan bilgisinden gerekse erek kültür, dil ve yazın dizgeleriyle ilişkili deneyimlerinden yola çıkarak kaynak metni yorumlar ve erek dizgede yeniden yaratırlar. Bu durumda, yorumlama sürecinde, yalnızca erek okurun beklentilerinin değil, erek yazın dizgesine ait metin geleneklerinin de etkisi olduğu söylenebilir. Yorumlama sürecine çevirmenin özneliği de eklendiğinde, yorumsallık kavramının şu unsurlardan meydana geldiği sonucuna varılabilir: Art alan bilgisi, erek kültür dizgesinin paydaşlarının ve erek okurun beklentileri, erek yazın

dizgesine ait metin geleneğinin etkisi, çevirmenin öznel değerlendirme süreci. Çevirmenlerin özneliğiyle ilişkili olarak yukarıda sözü geçen unsurların her biri her yeniden yazma sürecinde farklı etki gücüne sahip olabilir. Bir başka deyişle, her çevirmenin yeniden yazma sürecinde farklı unsurların farklı oranlarda etkileri vardır. Bu durum, yorumlama sürecinin ve yorumlamaya dayalı olarak gerçekleşen yeniden yazma eyleminin özneliğini vurgular.

Yeniden yazma eylemi, kaynak metni farklı bakış açıları üzerinden yorumlama ve öznel bir eylemsellik olanağını da beraberinde getirir. Bu sayede, çevirmenler, kaynak metni yeniden yaratım sürecinde ve sonrasında kaynak metnin yazarından bağımsız konum kazanırlar. Bu durum, çevirmenlerin dilsel, kültürel ve yazınsal farklılıklar veya benzerlikler kurarak yeniden yarattıkları erek metni, erek yazın dizgesindeki diğer metinlerle eşit bir konuma ulaştırır. Buna bağlı olarak, çevirmenler ve erek yazın yazarları arasındaki ikili hiyerarşik ilişki de ortadan kaldırılmış olur. Bu durumda, yeniden yazma eyleminin en önemli sonucunun, yazar ve çevirmen arasındaki hiyerarşik ilişkiyi ortadan kaldırması olduğu söylenebilir.

Andre Lefevere ise, kaynak metni yeniden yazan bir özne olarak çevirmenin yaratıcılığı yoluyla özgün metinler ortaya çıkardığını belirtmiştir. Dolayısıyla her çevirmenin öznel yargıları ve yorumlama edimi olan bir çevirmenin özgün metni olduğunu belirtmek önemlidir. Lefevere, çeviri eylemini yaratıcılık ekseninde öznel bir yeniden yaratım olarak değerlendirmiş ve bu eylemsellik sonucu ortaya çıkan ve özgünlük taşıyan çeviri metin ile erek metin arasında ilişki kurmuştur. Bu açıdan, yeniden yazma kavramı, Lefevere tarafından çevirmenlerin yaratıcılığı üzerinden tanımlanmıştır. Yaratıcılık, kaynak metne ait yapısal, anlamsal, bağlamsal ve söylemsel unsurları alımlama ve yorumlama edimine dayalı öznel yeniden yaratım sürecinin temelinde yer alır. Dolayısıyla, erek metinde çevirmenlerin öznel yaratıcılık süreçlerine dair yansımalar olması kaçınılmazdır. Çevirmenler erek yazın dizgesinde çoğu zaman kaynak metnin yazarı olarak görüldüğünden, erek metnin erek yazın dizgesinde yapacağı etkinin birinci elden sorumlusunun da çevirmenler olduğu düşünülür. Yazın dünyası ve okurlar arasındaki ilişki ekseninde değerlendirildiğinde, çevirmenlerin, kaynak metne ait yapısal, anlamsal, bağlamsal ve söylemsel unsurların yanı sıra, erek dil, kültür ve yazın bağlamlarını da yaratıcı yeniden yazma sürecine dâhil etmesi gerekli görülebilir.

Öznel yorumlama edimi ve yaratıcılık kavramları, yeniden yazma eyleminin en önemli kavramsal alanlarını oluşturur. Çevirmenler, kaynak metni kimlik özelliklerinden bağımsız olarak yorumlayamayacağından, yeniden yazma sürecinde kaynak metne en alt düzeyde de olsa müdahale etmeleri kaçınılmazdır. Yaratıcılığa dayalı yeniden yazma eylemi gerçekleştirilirken,

aynı anda kaynak ve erek dil, kültür ve yazın dizgelerine ait farklı değişkenler de değerlendirme sürecine katılırlar. Kaynak ve erek yazın dizgelerine ait metin geleneklerine dair art alan bilgisi, yeniden yazma eylemini gerçekleştirmek için tek başına yeterli değildir; çevirmenler, her iki yazın dizgesinin yerleşik yazınsal özelliklerini bilmek, okur kitlesinin bilgi ve deneyimlerini göz önünde tutmak, metnin erek okur karşısında yaratacağı anlam evrenine dair öngörülü olmak durumundadır. Çevirmenlerin, erek yazın dizgesi içerisinde çok okuyan erek okurlar olarak konumlanması, onlara diğer okurların yeni çıkan çeviri eserlere dair tepkilerini gözlemleme olanağı sunar. Lefevere, erek yazın dizgesi ve erek okur arasında kurulan ilişkiden hareketle, yeniden yazma eyleminin şu unsurlarla yakından bağlantılı olduğunu ileri sürer:

“Yazınsal alandaki olguların yapısal özellikleri çözümlenirken, çeviri araştırmalarında şu değişkenler göz önünde tutulmalıdır: Yazın ve çeviri eğitiminin kurumsal yapısı, çevirinin yapıldığı okur kitlesi, yazın kuramı ve yazın eleştirisiyle ilişkileri bağlamında yazınsal üretim, merkezde yer alan veya toplum üyelerinin birçoğu tarafından merkezi bir önem atfedilen metinlerdeki kültür imgesi” (1991: 135).

Kaynak dizgeye ait kültürel imgeler, çevirmenlerin metni yeniden yaratım sürecinde kaynak ve erek dil, yazın ve kültür dizgeleri arasında ilişkiler kurmasında önemli rol oynarlar. Kültüre ait imgeler, kaynak metin okuru üzerinde etkiye sahip olduğu gibi, erek metin okur üzerinde de etkiye sahiptir. Dolayısıyla, çevirmenler, kültüre ait imgeleri, erek okurun dış dünyaya dair algısını inşa etmede birer araca dönüştürebilir. Çeviri eyleminin, bu açıdan, erek okurun diğer kültür dizgelerine ait algıyı inşa etmede birinci dereceden öneme sahip olduğu söylenebilir. Erek kültürde dil, yazın ve kültür dizgesi üzerinde güç sahibi olan iktidar, çeviri eylemi üzerinde de etki alanına sahiptir. Ancak çeviri eylemi, öznel yorumlama edimine ve yaratıcılığa dayandığından, bu etki alanının dışında veya merkezinden uzakta gerçekleştirilebilir. Yeniden yazma eylemi olarak çeviri ise, çevirmenlerin, erek iktidarın yönlendirdiği kültürel manipülasyon süreçlerinden bağımsız kararlar almasının yolunu açar. Lefevere, yeniden yazma eylemini estetik bir eylemsellik üzerinden şu şekilde açıklar:

“Yeniden yazma eylemi, yalnızca ideolojik saiklerden değil, aynı zamanda şiirbilimsel kaygılardan da ilham alabilir” (1992: 7).

Bu bağlamda, Lawrence Venuti, çevirmeni, erek/kaynak yazın dizgesini kendine odak noktası olarak seçen, kaynak metni bağlama uygun olarak yerleştiren veya yabancılaştıran, erek dilde yeniden yaratılan metne erek yazın dizgesinde görünmezlik/görünürlük kazandıran bir yazar olarak tanımlar.

Bağlamsallığa dayalı yeniden yazma eylemi, kaynak metne ait siyasal, ideolojik, toplumsal, ekonomik, estetik öğelerin ve unsurların erek dil,

kültür ve yazın dizgeleri ekseninde yeniden yaratımına dayandığı söylenebilir. Bu noktada, kaynak metnin erek dilde yeniden yaratım süreci, yalnızca kaynak metne ait bağlamsallığın erek dilde yeniden yaratımıyla sınırlı değildir, çevirmenlerin öznel yorumlama ve okuma edimleri ve kimlik özellikleri de söz konusu yeniden yaratım sürecini etkiler.

Çevirmenler yeniden yazma sürecinde kaynak ve erek dil, kültür ve yazın dizgeleri ekseninde siyasal, toplumsal, ekonomik, ideolojik ve estetik bağlamlar arasında ilişki kurmaya çalışırlar. Çevirmenlerin öznel yorumlama edimi ve art alan bilgisi, çeviri eylemini yaratıcı bir yeniden yazma etkinliğine dönüştürür. Çevirmenlerin erek metni yaratan özne olarak öne çıkması, erek yazın dizgesi bağlamında çevirmenler için birtakım yazınsal sorumlulukları da beraberinde getirir. Çünkü erek dilde yeniden yaratılan metin, kaynak metnin her iki yazın dizgesine ait bağlamsal unsurlar ve çevirmenlerin öznel yorumlama edimi ve art alan bilgisi aracılığıyla son şeklini alır. Çevirmenler erek yazın dizgesinin paydaşları olarak değerlendirilirken, erek dil ve kültür dizgesinin çevirmen kimliği üzerindeki etkilerini de dikkate almak gereklidir. Venuti, yerlileştirme olarak tanımladığı çeviri eylemi ile erek dil, kültür ve yazın dizgesi ekseninde kurulan bağlamsallık arasında şu türden bir ilişki olduğunu belirtir:

“Çeviri, dolayısıyla, daima erek dile ait bildirişimsel öğelerle kaynak dile ait bildirişimsel öğelerin değiş tokuşunu, bir yerlileştirme sürecini içerir. Ancak yerlileştirmenin her şeyden önce asimile etme, başka bir deyişle, yabancı metni baskın yerli öğelerle katı bir biçimde sınırlama anlamı yoktur” (1995: 203).

Bundan hareketle, çevirmenlerin, her iki dil, kültür ve yazın dizgesi arasındaki siyasal, toplumsal, ekonomik, estetik benzerlikleri ve farklılıkları da tespit etmeye çalıştıkları söylenebilir. Venuti'nin sözünü ettiği “erek kültüre uygun olarak yeniden yazma” (1995: 18) kavramı, söz konusu benzerlik ve farklılıkların da eklenmesiyle “bağlamsallığa dayalı yeniden yazma eylemi” (1995: 78) kavramına dönüşür. Çevirmenler, bu aşamada, kaynak metne ait yapısal özellikleri, bağlamsal öğeleri ve söylemsel unsurları erek dilde yeniden yaratan kişiler olarak öne çıkarlar. Yeniden yazma eylemini gerçekleştiren çevirmenlerin öznel okuma ve yorumlama edimleri düşünüldüğünde, farklı dönemlerde, farklı toplumsal koşullarda ve bağlamlarda farklı bağlamsal metinlerin yaratılması son derece doğaldır. Venuti, öznel yorumlama edimi ile bağlamsal yeniden yazma arasında şöyle bir bağlantı kurar:

“Çeviri de bir tür ikili yazma, başka bir deyişle, yabancı metnin yerli kültürel değerlere göre yeniden yazılması olduğundan, her çeviri bir ikili okuma zorunluluğunu beraberinde getirir – hem iletişimsel bakımdan hem de yazma süreci bakımından. Bir çeviriyi çeviri olarak okumak, onun yazıldığı koşulları, yerli dili ve söylemleri ve onun okunduğu yerli kültürel

bağlamı derinlemesine düşünmek demektir. Bu türden bir okuma metne tarihsel bir özellik kazandırır: (Yabancı) geçmiş ile (yerli) gelecek arasındaki farkı ortaya çıkarmak” (1995: 312).

Yeniden yazma eylemi, farklı çevirmenlerin farklı iletişim bağlamlarında benzer biçim, biçem, sözdizim ve sözcük özelliklerine sahip metinler üretmesine yol açabileceği gibi, çevirmenlerin benzer çeviri stratejileri izleyerek farklı özelliklere sahip metinler yaratmasına da temel oluşturabilir. Bu bakımdan, yerileştirme ekseninde gerçekleştirilen yeniden yazma eyleminin, dilsel, kültürel ve yazınsal unsurlara dayalı kimlik göstergeleri ile erek okur arasında ilişki kurmada önemli rol oynadığı söylenebilir. Çeviri metinler, erek okurun kurulu kimlik göstergelerini pekiştirmesine yol açabilirler. Ancak başka bir olasılık da, erek okurun kurulu kimlik göstergelerini terk edip yeni toplumsal kimlik göstergeleri inşa etmesidir. Yerileştirmeden uzak bir yeniden yazma eylemi, erek okurun yeni kültür ve yazın dizgeleriyle tanışmasına da temel oluşturur. Venuti, yerileştirme bağlamında, yeniden yazma eylemi ile toplumsal kimlik inşası arasındaki şu türden bir ilişki kurulduğunu belirtir:

“Çeviri daima ideolojik bir eylemdir çünkü yerli bir miras, yerli kültürdeki tarihsel anlarla ve toplumsal mevkilerle alakalı temsillere, değerlere, inançlara ait bir yazma eylemi meydana getirir. Yerel çıkarlara hizmet ederken, çeviri, yabancı metne ait dilsel ve kültürel farklara ilişkin ideolojik bir çözüm sunar. Çeviri, bu bakımdan, ütöpiktir. Yerli odaklı yazma, yabancı metni aktarmak amacıyla gerçekleştirilir, dolayısıyla çeviri bile olsa metin çevresinde bir toplum oluşturulacağı öngörüsüyle yüküldür. Miras meselesinin altında ise çevirinin yerli bir okur kitlesi, yabancı üzerinde ortak bir paydada buluşan hayali bir toplum, yayıncının gözünde ise bir piyasa oluşturacağı umudu yatar. Yalnızca yabancı metnin katılımıyla yazılan bu miras yoluyla, çevirinin yerli ve yabancı okurlar arasında ortak bir anlaşma sağlayacağı düşünülmektedir. Bir yandan ideolojik bir çözüm aranırken, çeviri, henüz gerçekleşmemiş olan ütöpik bir toplumun da temelini atar” (2000: 485).

Yeniden yazma eylemi, erek metin ekseninde kullanılan kavram ve öğelerin yardımıyla, erek okuru erek dil, kültür ve yazın dizgelerine ait geleneklerle, bağlamsal öğelerle ve söylemsel unsurlarla bir araya getirir. Bundan hareketle, erek kültürün, erek metinler yoluyla, erek okur üzerindeki egemenliği pekiştirdiği sonucuna ulaşılabilir. Kaynak kültüre ait öğelerin erek metinde erek kültüre ait öğelerle yer değiştirmesi, erek okurun kültürel anlamda özdeşleşebileceği yeni alanlar yaratır. Çeviri metnin erek kültüre ait unsurları içeren bir metin olarak öne çıkması, çevirmenlerin okur kitlesi önündeki algısını değiştirdiği gibi, çeviri metnin sorgulanabilirliğini de azaltır. Bu durum, çevirmenlere erek okur kitlesi karşısında görünürlük kazandırır.

Venuti'nin de belirttiği gibi, sözcükleri aşan ve söylemsel düzlem ve metinsel bağlam üzerinden kurulan eşdeğerlik anlayışı, çevirmenlerin erek yazın dizgesinde erek metni yeniden yazanlar olarak görülmesini beraberinde getirmekle kalmaz, erek metnin de kaynak metinden özerk bir konumda, erek yazın dizgesi ekseninde bağlamsallaştırılmış bir metin olarak değerlendirilmesini sağlar. Bu bağlamda, erek metnin yazarları olarak çevirmenlerin erek metinle kurdukları ilişki, kaynak metnin yazarının kaynak metinle kurduğu ilişkiden farklıdır; çünkü erek metnin çeviri olduğuna çok değinilmez, yazar öne çıkar, çevirmenler öne çıkmaz. Bundan hareketle, yeniden yazma eyleminin, hem metinsellik ekseninde hem de yazarlık konumu ekseninde gerçekleşen hiyerarşiyi kırdığı söylenebilir. Çeviri eyleminin söz konusu kurucu ve yıkıcı çevresel etkileri, yazın dizgeleri arasındaki ilişkilerin belirleniminde de söz sahibidir. Bir sonraki kısımda, metaforik bir yeniden yazma eylemi olarak şiir çevirisi alanı tanımlanmaya çalışılacak ve Bejan Matur'un İngilizceye çevrilmiş eserlerinden örneklerin inceleme çerçevesini oluşturan ontolojik metafor, yapısal metafor, yönelimsel metafor ve kavramsal gösterim gibi kavramlar ele alınacaktır.

2. Metaforik Bir Yeniden Yazma Eylemi Olarak Şiir Çevirisi

Yeniden yazma eylemi, şiir çevirisi söz konusu olduğunda, bir yazın türü olarak şiirin sahip olduğu biçimsel, biçimsel, söylemsel özelliklerden dolayı, metaforik bir yazma eylemine dönüşür. Yeniden yazma eylemi olarak şiir çevirisi ise, şiirleri erek dil, kültür ve yazın dizgeleri bağlamında yeniden yaratan çevirmenlerin veya çevirmen şairlerin metaforları odak noktası olarak ele aldıkları ve erek kültürde yeniden yarattıkları bir süreç halini alır. Şiirde anlam evreninin ve estetiğin ana eksenini de oluşturan metaforlar, somut dünyaya ait çağrışımlardan, soyutlamalardan ve somut unsurlardan beslenirler. Metafor kuramının yorumlama ve yeniden yaratım süreçleri üzerinde geliştirdiği inceleme yöntemi, çevirmenlerin metaforları anlama ve yorumlama süreçlerinin anlaşılmasına rehberlik eder, kaynak dil ve kültür evrenindeki metin geleneğiyle ilişkili dilsel, kültürel ve yazınsal unsurların değerlendirilmesini mümkün kılar.

Metafor kuramı bağlamında ele alınabilecek olan dilsel kullanımların, iletişimsel unsurlarla ilişkili farklı anlamsal ve kavramsal alanları vardır. Söz konusu anlamsal ve kavramsal farklılıklardan doğan dilsel, kültürel, siyasal, yazınsal, geleneksel unsurlar da farklı düşünsel yapıların oluşumunu beraberinde getirirler. Lakoff ve Johnson, metafor kuramı çerçevesinde, farklı anlamsal ve kavramsal alanları inceleyen şu üç tür metafordan söz eder: Ontolojik metafor, yapısal metafor, yönelimsel metafor. Ontolojik metafor kavramı, soyut kavram ve fikirlere somut özellik kazandırma eylemini kapsar ve yeniden yazma eylemi ekseninde ele alınan kültürlerarasılık ve bağlamsallık kavramlarıyla ilişkilendirilebilir. Yapısal

metafor kavramı, somutlaşan metaforların metinler içerisindeki kullanım yerlerine karşılık gelir ve yorumsallık ve öznellik kavramlarıyla ilişkilendirilebilir. Yönelimsel metafor ise, somutlaştırılan kavramların, metinsel kullanımlar bağlamında kişiler tarafından eylemselleştirilmeleriyle ve metaforik yeniden yazma sürecinde yerleştirilmeleriyle/yabancılaştırılmalarıyla ilişkilidir ve eylemsellik ve yerleştirme/yabancılaştırma kavramlarıyla ilişkilendirilebilir. Söz konusu metaforlar, kavramsal gösterimi meydana getirirler. Kavramsal gösterim, metnin bütününe bağlama göre değişen metaforik kullanımları içerir ve görünürlük/görünmezlik kavramlarıyla ilişkilendirilebilir. Çevirmenler, ontolojik metaforla somutlaşan ve yapısal metaforla bağlamsallaştırılan kavram ve unsurları yönelimsel metaforlar aracılığıyla erek dil ve kültüre aktarır ve kavramsal gösterimleri meydana getirirler.

Metaforik bir yeniden yazma eylemi olarak çeviri, öznellik taşıyan bir süreç olduğundan, farklı dilsel, kültürel ve yazınsal art alanlara ve deneyimlere sahip olan çevirmenlerin farklı ontolojik metaforlar yaratmalarının kaçınılmaz olduğu düşünülebilir. Bu da çeviri eyleminin doğasında yer alan bağlamsallık ve öznellik kavramlarıyla doğrudan ilişkilidir. Çevirmenlerin öznelliğe ve kültürel art alan bilgilerine dayanarak oluşturduğu metaforlar, erek dil, kültür ve yazın dizgeleri açısından yeni dilsel, kültürel ve yazınsal anlam evrenleri yaratma olasılığına sahiptir. Söz konusu olasılık, çeviri eylemini yeniden yazma süreciyle eşdeğer kılar; çünkü çeviri eyleminin kendisi kültürlerin beklenti ve ihtiyaçlarını ve bağlamın yönlendirdiği seçimlerden meydana gelir. Ontolojik metaforların, kültürler arasında ve bağlamın yönlendirmesiyle değişime/erozyona uğraması veya kavramsal alanın genişlemesi ve daralması bundan ileri gelir. Dilsel aktarımın da ötesinde kavramsal alanın yeniden yaratımını da içeren bir süreç olarak metaforik yeniden yazma süreci, kültür dizgelerinde hem bireyler arasında hem de toplumsal ekseninde başka kültürlerle ontolojik deneyim paylaşımı, ortaklaşma veya ayrışma ve kültürlenme süreçlerini yönlendirir. Gerek düşünsel gerekse kültürel olsun, çevirmenlerin dizgeler arasında ilişki kurma çabasının temelinde duyguları yeniden kavramsallaştırma, yeniden kavramsallaştırılan duyguları erek dildeki kavramlara dönüştürme/yakınlaştırma ve benzer duygular oluşturma eğilimi vardır.

Çevirmenler, metaforik yazma sürecinde, gerek kaynak metinde özel olarak metaforlarla kendini gösteren kültürlerarası ve bağlamsal özellikleri gerekse erek kültür ve dil dizgesinin sınırları ve erek yazar ve okurların beklenti ve ihtiyaçlarını göz önünde tutarak yaratıcılıklarını ortaya koyarlar. Ontolojik metaforların yaratımından sonra, yapısal metaforların erek metin içerisinde konumlandırılma süreci başlar.

Yapısal metafor kavramı, metaforların erek metindeki konumları ve kullanımlarıyla, farklı konumlarda elde ettikleri yeni anlam evrenleriyle ilişkilidir ve çevirmenlerin sözdizim ve sözcük düzeyinde aldıkları

kararlarla yakından bağlantılıdır. Metaforik yeniden yazma sürecinde, ontolojik metafor kavramı, soyut bağlamsal unsurların somutlaştırıldığı alanları ifade ederken, yapısal metaforlar, somutlaştırılan metaforların birbirleriyle kurdukları ilişkileri ortaya koyar ve metaforlararası bağlantılarla ilişkilendirilebilir. Bu açıdan, farklı metaforik unsurlar arasında kurulan bağlantı ve ilişkilerin çevirmenlerin yeniden yazma sürecinde sergilediği öznel alımlama ve yorumlama sürecinden izler taşıdığı söylenebilir. Öznellik ve yorumsallık, yapısal metafora, dilsel ilişkiler ağı çerçevesinde tutarlı bir özellik kazandırır ve çevirisi yapılan kaynak metnin erek okur karşısında metaforik düzlemde tutarlı olmasını mümkün kılar. Lakoff ve Johnson, farklı deneyimler ve deneyimlerin ürünleri olan yazınsal unsurlar arasındaki tutarlılığın yapısal metaforla somut hale geldiğini belirtir ve bu tutarlılığı deneyim ve art alan bilgisiyle şu şekilde ilişkilendirir:

“Yapısal metafor, bir nesneyi veya deneyimi başka türden bir nesne veya deneyime göre inşa etme durumunu içerir; ancak tek bir deneyime ait yapısal alanların her iki deneyim ekseninde de kullanıldığı bilinmelidir” (2003: 179).

Yapısal metaforları meydana getiren farklı deneyimler, nesnelere, yazınsal unsurlar arasında çevirmenler tarafından kurulan ilişki, hem öznel hem de yorumsal alımlama mekanizmalarını sürece dâhil eder. Yapısal metafor, deneyimlerden beslenen farklı metafor türlerinin eylemselleştirilmeleri ve günlük yaşam içerisinde yerli/yabancı unsurlar olarak somutlaştırmaları bağlamında yönelimsel metaforlarla ilişkilendirilebilir. Bu açıdan, farklı deneyimlere karşılık gelen ontolojik metaforların, metaforik yeniden yazma sürecinde kurulan ilişkilerle yapısal metaforlara dönüştükleri ve eylemselleştirilerek yönelimsel metafor olarak erek metin içerisinde yerlerini aldıkları sonucuna varılabilir.

Yönelimsel metafor, yukarıda da belirtildiği üzere, deneyimlerin eylemselliğin merkezine yerleştirilmesiyle ve metaforik yeniden yazma sürecinde yerlilik/yabancılaşma özellikleri kazanmasıyla kendisini gösterir. Yönelimsel metafor, Bassnett’in öznel yorumlama edimiyle gerçekleştirilen eylemsellik ve Venuti’nin odak noktası olarak seçtiği yerlilik/yabancılaşma unsurlarına göre somut özellik kazanır. Çevirmenler, kaynak metnin okurlarından biri olarak, kaynak metne ait metaforik düzlemi öznelliklerine dahil ederler ve eylemselliklerinin odağına alırlar. Kaynak metin, çevirmenlerin elinde, nesnelere, deneyimler ve yazınsal unsurlar arasındaki ilişkilerin yeniden değerlendirildiği, erek dil ve kültür dizgesi bağlamında yeni alanlar kazandırıldığı, metaforik düzlemde yeni ontolojik ve yapısal anlam evrenlerinin meydana getirildiği bir metne dönüşür. Bu bakımdan, metaforik yeniden yazma sürecinin, erek metni erek okur için tanıdık kılma eylemini içeren yerlileştirmeye daha yakın bir konuma sahip olduğu düşünülebilir. Ancak kaynak metne ait metaforik unsurların oluşturduğu

metaforik anlam evreni üzerinden değerlendirildiğinde, kaynak metnin, erek okura yabancı bir metafor düzleminde gerçeklik kazandığı ve erek okurun sezgisel olarak ilişki kurmasının zorlaştığı bir alan haline geldiği de akla gelecektir. Lakoff ve Johnson, deneyimlerin izlerini taşıyan ontolojik metaforlar ile onların metaforik düzlemde konumlandırılmalarını içeren yönelimsel metaforlar arasında şu türden bir ilişki olduğunu ileri sürer:

“Nasıl ki insana ait mekansal konumlarda gerçekleşen temel deneyimler yönelimsel metaforları beraberinde getiriyorsa, fiziksel nesnelere (özellikle de kendi bedenlerimizle) olan deneyimlerimiz çok farklı çeşit ontolojik metafor için bir temel oluşturuyor, başka bir deyişle, etkinlikleri, eylemleri, duyguları, fikirleri varlık ve madde olarak görme yolları için” (2003: 26).

Yönelimsel metaforların yorumsallık, öznellik, bağlamsallık ve yerlilik/yabancılık kavramlarıyla ilişkisi, çevirmenlerin deneyimlerine dayalı özdeşünümselliklerini de sürece dâhil ederek kaynak metnin erek kültürde yeniden yaratım sürecine öznel bir nitelik kazandırır. Bu açıdan, çevirmenlerin imzasını taşıyan erek metnin hem çevresel etkenlerin ve metindışı bağlamın hem de çevirmenlerin kişisel deneyimlerinin ürünü sayılabileceği söylenebilir. Ontolojik, yapısal ve yönelimsel metaforların erek metne ait bağlamda kazandıkları anlam evrenleri, metnin bütününe yayılan bir kavramsal gösterimi de beraberinde getirir.

Kavramsal gösterim, ontolojik, yapısal ve yönelimsel metaforların kurdukları ilişkiler bağlamında metnin genelindeki dil kullanımlarıyla ilişkili ipuçlarını içeren ve metnin söylem düzlemini meydana getiren temel eksenlerden birini oluşturur. Kavramsal gösterim kavramı, metaforik yazma süreci sonucunda, çevirmenlerin metaforlarüstü çerçevede kurduğu estetik yazınsal unsurların bütününe dair bilgi sahibi olunmasını sağlar. Kavramsal gösterim, kavramsal metaforlardan beslenir ve kavramların iletişim, yazın, siyaset, din, ideoloji ve toplum bağlamında konumlandırıldıkları bağlamları gösterir. Bu açıdan, metaforik dile ait ontolojik, yapısal ve yönelimsel özellikleri içeren ve öznel dil kullanımıyla farklılık gösteren bir kavram olarak tanımlanabilir.

Kavramsal gösterim kavramı, bir yandan çevirmenlerin öznel yorumlama ve bağlamsallaştırma edimlerini, bir yandan da kaynak ve erek yazın dizgeleri arasında gerçekleşen sözdizimsel, anlamsal, söylemsel yeniden yaratım sürecine dair izler taşır. Çevirmenlerin erek okurla kurdukları ilişki, kavramsal gösterim alanındaki bütüncül metaforik bağlama bağlı olarak değişkenlik gösterir. Çevirmenlerin görünürlüğü/görünmezliği, metnin genelinde yeniden yazma eylemiyle bağlantılı olarak aldığı kararların öznel deneyimleriyle ilişkisi üzerinden belirlenir ve metnin geneline, özgün bir görünüm kazandırır. Kültürlerarasılık, bağlamsallık, öznellik, yerlilik/yabancılık, eylemsellik, görünürlük/görünmezlik kavramları çerçeve alındığında, metaforik yeniden yaratım sürecinin de yeniden yazma

eylemiyle benzer eksenlerde gerçekleştiği; art alan bilgisi, deneyimler ve alımlama ediminin etkisiyle biçimlendirildiği sonucuna varılabilir. Bir sonraki kısımda, Bejan Matur'un İngilizceye çevrilmiş eserlerinden örnekler incelenecek ve bu eksenle metaforik yeniden yazma süreci ele alınacaktır.

3. Bejan Matur Çevirilerinden Örneklerle Metaforik Bir Yeniden Yazma Eylemi Olarak Şiir Çevirisi

1996 yılında basılan *Rüzgâr Dolu Konaklar* adlı ilk kitabından itibaren, Bejan Matur, kendi kültürel geçmişine ait izleri, tanrıça olarak gördüğü annesini, kan bağıyla bağlı olduğunu her fırsatta vurguladığı kardeşlerini, evde tanrısal bir figür olarak gücünü hissettiren babasını, mahalleyi, köyü, aşireti, töreyi eserlerinde ele almıştır. Dili kullanma ve özgün ifadeler yaratma becerisiyle kendini belli eden yaşanmışlıkları anlatma çabasının, Bejan Matur şiirleri düşünüldüğünde, daha canlı bir biçimde okur karşısına çıktığı görülebilir. Yazınsal yaratıcılığın bir yansıması olarak kabul edilebilecek olan dil kullanımı, Bejan Matur söz konusu olduğunda, son derece yalınlaşır, soyutlamalarla örülü bir hal alır ve günlük yaşamdan uzak bir gerçeklikte sözcükler aracılığıyla canlandırılır.

Bejan Matur'un deneyimlerinin ve şiirlerinin özünde yer alan metaforik anlamlar ve çağrışımsal alan, şaire ait şiirlerin çevirisinde de metaforların aktarımına dayalı bir yeniden yazma eylemini beraberinde getirmiştir. Metinleri İngilizceye çeviren çevirmenler (Ruth Christie, Selçuk Berilgen) çeviri sürecinde kaynak metinde yer alan şiirlerin metaforik anlamlarını erek metinde erek okur bağlamında yeniden bağlamsallaştırmış ve yorumsal özelliklere dayanarak özgün birer metin yaratmıştır. Bu bölüm içerisinde, Ruth Christie tarafından İngilizceye çevrilen *In the Temple of A Patient God* (Sabır Tanrısının Tapınağında) başlıklı kitapta metaforik yeniden yazma pratiğiyle ilişkili kararlar; Ruth Christie ve Selçuk Berilgen tarafından İngilizceye çevrilen *How Abraham Abandoned Me* (İbrahim'in Beni Terk Etmesi) başlıklı kitaptaki metaforik yeniden yazma eylemiyle ilişkili kararlar; her iki çeviri esere ait bütünsel kavrayışı ve metaforik düzlemi gösteren kavramsal gösterim alanı incelenecektir. Böylece erek okur karşısına çıkarılan her iki erek metindeki metaforik yeniden yazma süreci, örneklerle birlikte ayrı ayrı değerlendirilmiş olacaktır.

Erek metinde yer alan *Onun Çölünde* (*In His Desert*) (s. 110-117) kitabındaki Sabır Tanrısının Tapınağında Geçirilen Gece (*Night Spent At the Temple of a Patient God*) başlıklı şiirden yola çıkılarak isimlendirilen *In the Temple of a Patient God* kitabı, 2004 yılında Ruth Christie¹ tarafından İngilizceye

¹ Çevirmen Ruth Christie, birçok Türk yazar ve şairi İngilizceye çevirmiştir. 2000 yılında Latife Tekin'e ait *Berji Kristin: Tales from the Garbage Hills* (Berci Kristin Çöp Masalları) (Saliha Paker ile birlikte); 2001 yılında Aziz Nesin'e ait *The Dance of the Eagle and the Fish* (Kartalla Balığın Dansı); 2004 yılında Nazım Hikmet şiirlerinin bulunduğu *Beyond The Walls* (Duvarların Ötesinde) (Richard McKane ve Talat Sait

çevrilmiştir. Kitap içerisinde solda kaynak metin sağda da erek metin olmak üzere Bejan Matur'a ait dört kitaptan seçme şiirler ve çevirileri bulunmaktadır. Kitap, *Rüzgar Dolu Konaklar*² (Winds Howl Through the Mansions) (s.24-59), *Tanrı Görmesin Harflerimi*³ (God Must Not See My Letters) (s.64-95), *Ayın Büyüttüğü Oğullar*⁴ (Sons Reared By the Moon) (s.98-107) *Onun Çölünde*⁵ (In His Desert) (s.110-117) başlıklı kitaplardan oluşmaktadır. Kitabın başında çevirmen tarafından yazılmış bir önsöz bölümü ve Maureen Freely tarafından kaleme alınmış bir giriş bölümü bulunmaktadır. Bu sayede, çevirmenin yazdığı önsöz okuyan okur, Türkçe yazılmış olan kaynak metnin İngilizceye çeviri sürecine dair bilgi edinmiş olacak; giriş bölümüyle de kaynak metnin yazarı olan Bejan Matur'a dair art alan bilgisi edinmesi ve Bejan Matur şiirinin özelliklerine dair zihninde bir çerçeve çizilmesi sağlanacaktır.

Oysa kapandı kapı Ahı kaldı kalanların. Üzerinde su gibi aziz yazan Uğursuz beyaz taşlar Bağlandı ölüme ve yalnızlığa (s. 38)	But the door was closed. <i>Of those left, only sighs remained.</i> <i>Ill-omened white stones,</i> <i>inscriptions precious as water,</i> <i>were bound to death and loneliness.</i> (s. 39)
--	--

Rüzgar Dolu Konaklar (Winds Howl Through the Mansions) kitabında yer alan Yaşlıkız Tanrıça (The Virgin the Goddess) (s. 38-55) şiirinden alınan yukarıdaki kısımda, kalanların sözcüğüne karşılık gelen *of those left* ifadesinin, erek metinde dizinin başına yerleştirilerek vurguyu ah sözcüğüne karşılık gelen *sighs* sözcüğüne kaydırıldığı görülmüştür. Böylece, ah kaldı yalnızca olarak çevrilebilecek *only sighs remained* ifadesinin “yapısal metafor”a dönüştüğü fark edilecektir. Uğursuz sözcüğü ise, şeytani çağrıştıran *omen* ifadesinin geçtiği *ill-omened* sözcüğüyle karşılanmaya çalışılmış ve erek okur için çağrışımsal bir anlam evreni yaratılmıştır. Bu

Halman ile birlikte); 2004 yılında Bejan Matur'a ait *In the Temple of A Patient God* (Sabır Tanrısının Tapınağında); 2004 yılında *Voices of Memory: Selected Poems of Oktay Rifat* (Anılardan Sesler: Oktay Rifat'ın Seçme Şiirleri) (Richard Mckane ile birlikte); 2006 yılında *Poems of Oktay Rifat* (Oktay Rifat Şiirleri) (Richard McKane ile birlikte); 2007 yılında Feyyaz Kayacan Fergar'a ait *Mrs. Valley's War: The Shelter Stories* (Sığınak Hikayeleri) (Selçuk Berilgen ile Birlikte); 2009 yılında Selçuk Altun'a ait *Songs My Mother Never Taught Me* (Annemin Öğretmediği Şarkılar) (Selçuk Berilgen ile birlikte); 2012 yılında Bejan Matur'a ait *How Abraham Abandoned Me* (İbrahim'in Beni Terk Etmesi) (Selçuk Berilgen ile birlikte) kitaplarını İngilizceye kazandırmıştır.

² Matur, Bejan. 1996. *Rüzgar Dolu Konaklar*. İstanbul: Metis Yayınları.

³ Matur, Bejan. 1999. *Tanrı Görmesin Harflerimi*. İstanbul: Metis Yayınları.

⁴ Matur, Bejan. 2002. *Ayın Büyüttüğü Oğullar*. İstanbul: Metis Yayınları.

⁵ Matur, Bejan. 2002. *Onun Çölünde*. İstanbul: Metis Yayınları.

açından, “yönelimsel metafor” özelliği taşıdığı söylenebilir. Sonraki dizelerden birinde geçen bağlanmak sözcüğü, ‘iplerle bağlı olmak’ anlamını taşıyan *bound to* sözcüğüyle gösterilmiş ve bağlanmak eylemi somutlaştırılarak “ontolojik metafor” a dönüştürülmüştür.

<p>Çürümüş tören giysileri içinde Askıda salınan kökler. Biz denize düşürsek de ateşi O hep yanar. Issızlık bahşeder karanlığa. Yanar. (s. 64)</p>	<p>Inside the mouldering <i>robes of ceremony</i> Roots sway on the hanger. Even if we <i>drop fire</i> in the sea it will burn for ever, it burns, <i>a gift of desolation to the dark.</i> (s. 65)</p>
---	---

Tanrı Görmesin Harflerimi (God Must Not See My Letters) kitabında yer alan Tören Giysileri (Ceremonial Robes) (s. 64-67) başlıklı şiirden alınan yukarıdaki kısımda, tören giysileri ifadesinin *robes of ceremony* söz öbeğiyle karşılandığı görülecektir. *Robe* sözcüğünün ‘kaftan’ anlamına geldiği düşünüldüğünde, çevirmenin söz konusu ifadeyi yerlileştirme stratejisi kullanarak erek kültürde yeniden yarattığı fark edilebilir. Yerlileştirme eylemi, “yönelimsel metafor” yapma yollarından biri olarak erek metinde yerini alır. Sonraki dizede geçen ve ateş düşer ifadesine karşılık gelen *drop fire* ifadesi ise, çevirmenin ‘ateş düştüğü yeri yakar’ çağrışımıyla erek metinde yeniden yaratılmıştır. Burada düşmek eylemi somutlaştırılmış ve “ontolojik metafor” olarak erek metne yerleştirilmiştir. İlerleyen dizede, yanar ifadesine karşılık gelen *it burns* ifadesinin dizenin başına yerleştirildiği görülmüştür. Yanar ifadesi kaynak metinde dizinin sonundayken, erek metinde başa alınmış ve vurgu erek metinde *a gift of desolation to the dark* ifadesine kaydırılmıştır. Söz konusu dizedeki yer değişikliği, “yapısal metafor” kapsamında değerlendirilebilir.

<p>Keskin bir kılıçla toprağa çizilmiş Dar ve kavuşmasız sokaklar. Kan izi, kaçıyor hayat. Küf, eski yurdun belleğinden akarak, Giriyor duvarlara. (s. 100)</p>	<p>Streets etched on the earth with a sharp sword Narrow, <i>no meeting points.</i> Traces of blood, life <i>leaking away.</i> <i>Pouring from the memory of an ancient land,</i> Mould enters the walls. (s. 101)</p>
--	---

Ayın Büyüttüğü Oğullar (Sons Reared By The Moon) kitabında yer alan Çürüme, Tanrıdan Gizlenen (Decay, Hidden From God) (s. 100-101) başlıklı şiirden alınan yukarıdaki kısımda, kavuşmasız sözcüğünün erek metinde *no*

meeting points söz öbeğiyle karşılandığı, çevirmenin açıklamaya başvurduğu görülmektedir. *No meeting points* söz öbeği, 'karşılaşma noktası olmayan' anlamına gelir ve kaynak metindeki kavuşmasız sözcüğünü anlamsal olarak karşılar. Bu eylem, "yönelimsel metafor" kavramının kapsamına girmektedir. Sonraki dizede geçen kaçıyor sözcüğü ise, erek metin bağlamında 'erimek' anlamına gelen *leaking away* söz öbeğiyle karşılanmıştır. Erimek eylemi, 'maddenin katı halde sıvı hale geçmesi' anlamına geldiğinden, fiziksel bir hal değişikliğini akla getirir ve somutlaştırma olarak erek metinde kendisine yer bulur. Bu eylem, "ontolojik metafor" olarak erek metinde yerini alır. Alıntılanan dizelerin son kısmında, kaynak metinde yan cümle olarak verilen eski yurdun belleğinden akarak dizesine karşılık gelen *pouring from the memory of an ancient land* dizesinin erek metinde başa alındığı ve vurgunun cümlenin öznesi olan küf sözcüğüne kaydırıldığı görülecektir. Yapısal değişiklik, "yapısal metafor" kavramının kapsamına girer.

İlk gece bir uğultuyla uyandım. Ağaçlara tüneyen kuşların Kanat seslerini dinletti bana. Koynumda uyu dedi. Korkma. Duyduğum sadece kanat sesiydi. (s. 120)	The first night I woke to an <i>uproar</i> . <i>He made me listen to the wingbeats of birds perching in the trees.</i> Sleep on my breast, he said. Don't be afraid. It was only the <i>sound of bird-wings</i> . (s. 121)
---	---

Onun Çölünde (In His Desert) kitabında yer alan Ormanın Taa İçinden (From Deep In the Forest) (s.116-129) başlıklı şiirden alınan yukarıdaki kısımda, ilk dizede geçen uğultu sözcüğünün, erek metinde 'gürültü, kargaşa, kıyamet' anlamına gelen *uproar* sözcüğüyle aktarıldığı ve soyut bir anlam evrenine ait olan sözcüğün somut bir anlam kazandığı görülmüştür. Bu türden bir çeviri kararı, "ontolojik metafor" olarak öne çıkar. Sonrasında, Ağaçlara tüneyen kuşların / Kanat seslerini dinletti bana ifadesine karşılık olarak kullanılan *He made me listen to wingbeats of birds perching in the trees* dizesinde, iki dizenin yer değiştirmesiyle vurgunun ağlara tüneyen kuşların dizesine kaydığı görülebilir. Dizeler arasındaki yer değişikliği, "yapısal metafor" olarak erek metinde yerini alır. Aynı kısmın son dizesinde kanat sesiydi ifadesine karşılık olarak *sound of bird-wings* ifadesinin erek metinde kullanıldığı görülmektedir. Çevirmenin, erek metinde kuş sözcüğü yerine, sözcüğün çağrışımsal anlamını da içeren ve 'kanat' anlamına gelen *wing* sözcüğünün eklenerek *bird-wing* şeklinde sözcüğü sözcüğüne erek metinde yaratıldığı göze çarpar. Bu türden bir kullanım, "yönelimsel metafor"a karşılık gelir.

2008 yılında yayımlanan *İbrahim'in Beni Terk Etmesi*⁶ adlı kitabı ise, 2012 yılında Ruth Christie ve Selçuk Berilgen⁷ tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Kitap, dünyanın yaradılış sürecinden bugüne kutsiyetini her geçen gün yitiren insanın, insan oluş sürecini ve giderek yalnızlaşmasıyla özüne de yabancılaşmasını, sonuçta da köklerinden kopmasının öyküsünü anlatmaktadır. Kitabın başında çevirmen tarafından yazılmış bir önsöz bölümü bulunmaktadır. Çevirmenin yazdığı önsöz, metne giriş niteliği taşıdığından, önsözü okuyan erek okur, kaynak metin bağlamında Bejan Matur'un şairliğine dair bilgi edinme fırsatı bulurken, erek metin bağlamında çeviri kararlarını yönlendiren temel ilkelere dair bir çerçeveye de karşılaşacaktır.

Ve ilk ayet indi	And the first <i>sign</i> came down
Ve gece Allahın katındadır artık	And now night is in Allah's <i>presence</i>
Ve taşlar	<i>And stones spewed from the dragon's mouth</i>
Ejderhanın ağzından dökülerek	Founded the city.
Kurdular şehri.	(s. 15)
(s. 14)	

Birince Gece (The First Night) (s. 14-19) başlıklı şiirden alınan yukarıdaki kısımda, ilk etapta ayet sözcüğünün 'işaret' anlamına gelen *sign* sözcüğüyle karşılanmaya çalışıldığı, oysa sözcüğün dinsel bağlamda *verse* anlamına geldiği görülecektir. 'Gökyüzünden gelen işaret' şeklinde bir anlamı beraberinde getiren bu türden bir durum, çevirmenlerin yerleştirme kararına örnek sayılabilir. Yerleştirme eylemi, "yönelimsel metafor" kapsamına girer. Sonraki dizede geçen, katındadır sözcüğünün erek metinde 'varlık' anlamına gelen *presence* sözcüğüyle karşılandığı fark edilecektir. 'Allah'ın katı' erek metinde somutlaştırılarak bir varlığa dönüştürülmüştür. Somutlaştırma eylemi, çevirmenin "ontolojik metafor" yaratımını yansıtır. Sonraki dizede ise, kaynak metinde Ve taşlar olarak geçen dizinin erek metinde bir sonraki Ejderhanın ağzından dökülerek ifadesine karşılık gelen *And stones spewed from the dragon's mouth* dizesiyle birleştirilerek yeniden yaratıldığı görülecektir. Bu türden bir birleştirme eylemi, "yapısal metafor" yaratım alanlarından biridir.

⁶ Matur, Bejan. 2008. *İbrahim'in Beni Terk Etmesi*. İstanbul: Metis Yayınları.

⁷ Çevirmen Selçuk Berilgen'in, şiir ve düz yazı türlerinde farklı yazar ve şairlerden çevirileri bulunmaktadır. 2007 yılında Feyyaz Kayacan Fergar'a ait *Mrs. Valley's War: The Shelter Stories* (Sığınak Hikayeleri) (Ruth Christie ile Birlikte); 2009 yılında Selçuk Altun'a ait *Songs My Mother Never Taught Me* (Annemin Öğretmediği Şarkılar) (Ruth Christie ile birlikte); 2012 yılında Bejan Matur'a ait *How Abraham Abandoned Me* (İbrahim'in Beni Terk Etmesi) (Ruth Christie ile birlikte) kitaplarını İngilizceye kazandırmıştır.

Her iki kitap üzerinde yapılan incelemede, kavramsal gösterimin birçok örneğiyle karşılaşılmıştır. Çevirmen, kimi zaman arzu sözcüğünü 'bir şeye karşı duyulan giderilemez istek' anlamına gelen *passion* sözcüğüyle, kimi zamansa 'bir şeye ulaşma isteği' anlamına gelen *desire* sözcüğüyle erek metin içerisinde ifade etmiştir. Bakış sözcüğü, 'iç bakış' tanımı yapılırken *gaze*, 'dışarıdan bakış atmak' anlamına geldiğinde *looking* sözcüğüyle karşılanmıştır. Buhar kavramı, 'doğaya ait bir olgu' olarak betimlendiğinde *vapour*, 'daha soyut bir durumla' ilişkilendirildiğinde *fragrance*; 'bir nesneye ait' parıldan söz ediliyorsa *glow*, 'güneşin ışığıyla gerçekleşen bir parıldama' söz konusuysa *glitter*; 'fiziksel ağrı' söz konusu olduğunda *pain*, 'içteki acı'dan bahsediliyorsa *sorrow*; 'karanlık bir nesneye ait gölge' betimlendiğinde *shadow*, 'karanlığın kendisi'ne gönderme varsa *shade*; 'kişilerin bedeni üzerine örttükleri örtü' söz konusuysa *veil*, 'bir nesnenin üzerindeki örtü' kastediliyorsa *cover*, 'bir mekanın ıssızlığı' söz konusu olduğunda *deserted*, 'havada hiçbir cisim görülemiyorsa' *void*; 'bedensel bir harekete ait sessizlik' söz konusuysa *gently*, 'duygusal anlamda bir sessizlik' kavramına gönderme varsa *in silence*; 'doğada rüzgara ait uğultu' söz konusu olduğunda *wuthering*, 'esrime hali'ne gönderme varsa *uproar*; 'ağaç gövdesi'nden bahsediliyorsa *trunk*, 'insan bedeni' izlenimi olduğunda *body* sözcükleri kullanılmıştır.

Sonuç

Bu çalışma kapsamında, Bejan Matur'un İngilizceye çevirisi Ruth Christie ve Ruth Christie ve Selçuk Berilgen tarafından yapılmış *In the Temple of a Patient God* (Sabır Tanrısının Tapınağında) ve *How Abraham Abandoned Me* (İbrahim'in Beni Terk Etmesi) başlıklı kitaplarında metaforik yeniden yazma süreci incelenmiş ve çevirmenlerin erek metinler bağlamında metafor yaratma yolları tartışmaya açılmıştır. Çevirmenler, yalnızca yapısal özellikleri değil, kaynak metne ait biçimsel, bağlamsal, söylemsel, kültürel unsurları da göz önünde tutarak, erek metni erek kültürde yeniden yaratmıştır. Bu nokta, çevirmenlerin art alan bilgisini ve öznel yorumlama edimlerini de sürece dahil ettiklerini gösterir.

Örnekler üzerinde yapılan incelemede, kaynak metinlerde Bejan Matur'un imge evreniyle ve yazma diliyle ilişkili olarak her iki erek metinde de metaforların yoğun bir biçimde kullanıldığı, bazı kısımlarda ise çevirmenlerin kaynak metinde olmasa bile erek metinde metafor yaratma eylemselliğinde buldukları fark edilmiştir. İmgenin, bireyin yorumlama gücünden ve sezgisel kavrayışından doğduğu düşünüldüğünde, imgelerin kişisel birer anlam kazanmış olması ve erek metin bağlamında yeniden yazma eylemi gerçekleştirilmiş olması doğal karşılanabilir. Şiir gibi son derece öznel yorumlara dayalı olarak anlaşılabilen ve anlatılabilen bir yazın türünde, çevirmenlerin kişisel deneyimlerinden ve art alan bilgilerinden yola çıkarak yorumlar yapmış olması kaçınılmaz görülebilir. Çevirmenler, her iki kaynak metnin erek dilde yeniden yaratım sürecinde, kaynak metnin

yazarı gibi davranarak, geçmişten getirdikleri deneyim ve alışkanlıkları da kullanmıştır. *In The Temple Of A Patient God* (Sabır Tanrısının Tapınağında) başlıklı kitapta yerli ve yabancı unsurlar odaklı ve çağrışımsal ve deyimisel anlamla ilişkili kararların ağırlık kazandığı görülürken, *How Abraham Abandoned Me* (İbrahim'in Beni Terk Etmesi) başlıklı kitapta bağlamsal, kültürel, dinsel unsurlarla ve sesletim ve vurgu gibi biçimsel öğelerle ilişkili kararların erek metni yeniden yaratım sürecini yönlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Somutlaştırma eylemiyle ilişkili kararların, kaynak metinde ana izleği oluşturan öğeleri erek okur karşısında daha kesin özelliklerle yeniden yaratmak; yer değiştirme eylemiyle ilişkili kararların, erek metin öğeleri arasında kurulan bağlantıları daha net sınırlarla ortaya koymak veya kaynak ve erek dillere ait vurgu farklarını gidermek; yerleştirme eylemiyle ilişkili kararların, erek okur açısından anlaşılabilir olabilecek unsurları erek okur karşısında bilindik hale getirmek; yabancılaştırma eylemiyle ilişkili kararların ise, kaynak kültür dizgesini erek okura tanıtmak ve yabancılık vurgusunu artırmak amacıyla alındığı söylenebilir.

Her ne kadar çevirileri nesnel ölçütler koyarak incelemeye çalışsak da, şiir türünün de aralarında sayılabileceği coşku işlevi yüklenen metinlerin çevirileri söz konusu olduğunda, bilgilendirici veya tanıtıcı metinlerden farklı olarak öznel nitelikleri daha fazla öne çıkaran metinlerle karşılaşmaktadır. Çünkü her okur bu metinleri kendi alımlamasına göre yorumlama alışkanlığı edinmiştir. Çevirmen erek dil okuru olarak konumlandırıldığında, bu yakınlığı kurmasının mümkün olduğu; eylemselliğin, kurulan yakınlığın derecesine göre şekillendiği ortaya çıkabilir. Erek metnin yazarı olan çevirmenler, kaynak metnin yazarının oluşturduğu yeni anlam evrenini küresel metaforik düzleme taşır ve erek dil okurlarının da yeni deneyimler yaşamalarına olanak sağlarlar.

Kaynakça

Bassnett, Susan; Lefevere, André (1998) *Constructing Cultures: Essays On Literary Translation Topics in Translation*. Clevedon, İngiltere: Multilingual Matters.

Bassnett, Susan (2002) *Translation Studies*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge,

Lakoff, George; Johnson, Mark (2003) *Metaphors We Live By*. Şikago, ABD: University of Chicago Press.

Lefevere, André (1991) "Translation and Comparative Literature: The Search for the Center." *TTR : traduction, terminologie, rédaction* 4 içerisinde s. 129-144. Montreal, Kanada: Erudit.

Lefevere, André (1992) *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.

Bejan Matur Çevirilerinden Örneklerle Metaforik Bir Yeniden Yazma Eylemi Olarak Şiir
Çevirisi

- Matur, Bejan (1996) *Rüzgar Dolu Konaklar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Matur, Bejan (1999) *Tanrı Görmesin Harflerimi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Matur, Bejan (2002) *Aynı Büyüttüğü Oğullar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Matur, Bejan (2002) *Onun Çölünde*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Matur, Bejan (2004) *In the Temple of A Patient God* (Çev. Ruth Christie). West Yorkshire, İngiltere: Arc Publications.
- Matur, Bejan (2008) *İbrahim'in Beni Terketmesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Matur, Bejan (2012) *How Abraham Abandoned Me* (Çev. Ruth Christie, Selçuk Berilgen). West Yorkshire, İngiltere: Arc Publications.
- Venuti, Lawrence (1995) *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Venuti, Lawrence (2000) "Translation, Community, Utopia." *The Translation Studies Reader* (ed. Lawrence Venuti) içerisinde s. 468-489. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.

